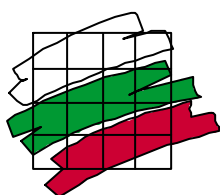

СЕРИЯ КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ

**Икономиката на България през
първото полугодие на 1997 г.**

**АГЕНЦИЯ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ
АНАЛИЗИ И ПРОГНОЗИ**

ул. „Аксаков“ 31, София 1000, България

© *Агенция за икономически анализи и прогнози 1997*

1000 София, ул. "Аксаков" №31

тел.: 980 04 84, 980 24 74

факс: 981 33 58, 980 93 22

e-mail: aecd@ttm.bg

Всички права запазени.

Никакви части от тази публикация не могат да бъдат репродуцирани, съхранявани (запометявани) или разпространявани чрез електронни системи, фотокопиране или чрез други способи без предварителното изрично писмено съгласие на Агенцията за икономически анализи и прогнози.

ISSN 0861-6345

Позоваването на публикацията на АИАП "ПОЛУГОДИШЕН КОНЮНКТУРЕН ОБЗОР" при препечатване на информация е задължително.

Икономиката на България през първото полугодие на 1997 г.

Неуспехите на България в осъществяването на трайна финансова стабилизация произтичат от съществуването на значителни фискални и квази-фискални дефицити, които при непоследователно прилаганата до началото на 1997 г. макроикономическа програма с плаващ валутен курс и рестриктивна парична политика, неизбежно създаваха турсове на валутния пазар и систематично повишаваха лихвените равнища. Инструментите на паричната политика на Българска народна банка (основният лихвен процент, минималните задължителни резерви и операциите на открития пазар) бяха подчинени на задачата да създават условия за пласиране на растящ по размери държавен дълг при възможно по-ниски разходи за бюджета. В резултат на това финансовият пазар беше жестоко репресиран, което доведе до разпадането му през 1996 г. и началото на 1997 г. Опитите да се намали инфлацията чрез административен контрол върху цените и външната търговия, особено със селскостопански стоки, допълнително депресираха икономиката и увеличаваха загубите на фирмите. През 1996 г. процесът на едновременно бягство от лева и неконтролирана емисия на пари в икономиката предизвика ускоряването на инфлационния процес и неговата хиперинфлационна кулминация през февруари 1997 г.

1. Натрупване на инфлационен потенциал през 1996 г.

1.1. Бягството от банковата система

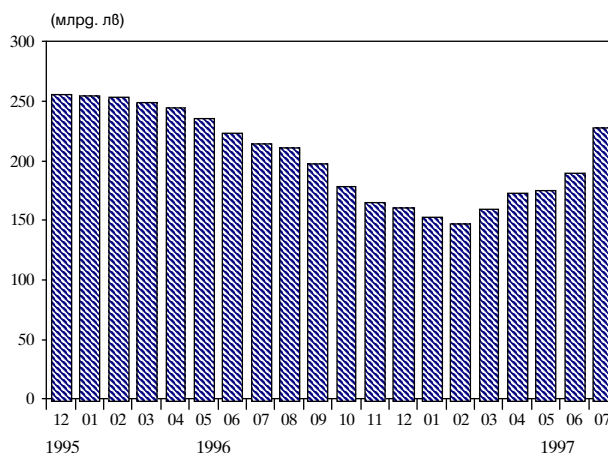
Процесите в банковата система през 1996 г. се характеризираха с отлив на значителни ресурси и нарастване на просрочията по отпуснатите заеми, които предизвикаха влошаване на ликвидността на системата и намаляване на капиталовата адекватност в някои от банките. В резултат кредитната дейност започна силно да се свива, а след поставянето на банки под особен надзор слабата връзка между кредитния пазар и реалния сектор се разпадна. Реалният сектор се оказа напълно изолиран от кредитния пазар.

През 1996 г. от банковата система бяха изтеглени нетно (след приспадане на начислените лихви) 108 млрд. лв. по срочните левови депозити. Законът за гарантиране на депозитите, приет през май 1996 г., имаше за цел да спре отлива на депозити от търговските

банки, но вместо това той внесе допълнителна паника, особено в притежателите на депозити в конвертируема валута. Съгласно разпоредбите му депозитите във валута в банките, поставени под особен надзор, можеха да бъдат или изтеглени веднага, но в левовата им равностойност при неблагоприятен курс, или да се изтеглят в чужда валута на четири транша през шест месеца от обявяването на банката под особен надзор. С този закон беше продължена практиката на прехвърляне на задълженията от истинските длъжници към бюджета.

Бързото свиване на пасивите влоши ликвидността на всички банки, но най-вече на банките с голям дял в портфейлите на необслужваните заеми. Банките с диспропор-

**Динамика на срочните депозити
изчислени от лихви**

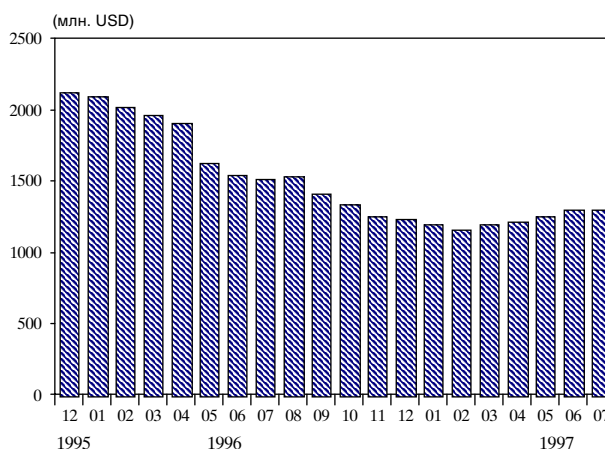

Източник: БНБ

ции във валутната експозиция срещнаха допълнителни затруднения поради бързото обезценяване на лева. Процесът на прехвърляне на загуби от търговските банки към БНБ и бюджета се ускори, като се разшири наборът от инструменти за осъществяването му. Освен чрез рефинансирането прехвърлянето на загуби ставаше чрез рекапитализиране на банките по оздравителните им програми и чрез гарантирането на депозитите в банките под особен надзор.

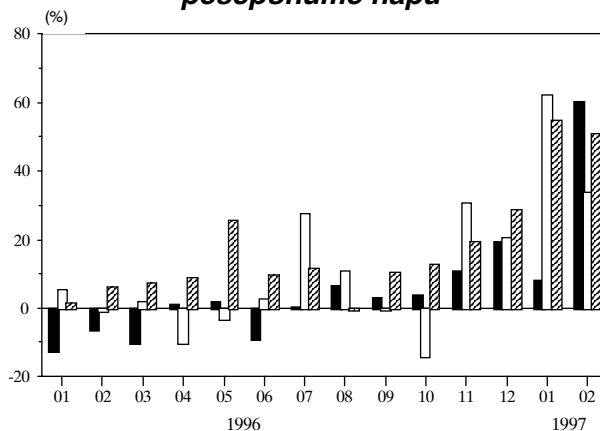
За периода септември 1995 г. – септември 1996 г. средномесечният темп на растеж на рефинансирането на търговските банки от БНБ беше 21%, като 90% от него представляваха необезпечени депозити. Рефинансирането се фактически неплатежоспособни банки, които впоследствие бяха поставени под особен надзор.

Динамика на валутните депозити

Източник: БНБ

Източници на нарастване на резервните пари*

* Принос на източниците в процентното изменение на резервните пари.

Източник: БНБ

1.2. Бюджетен дефицит и финансирането му

През 1996 г. Законът за държавния бюджет беше променен три пъти след приемането му през февруари 1996 г., като касовият дефицит беше изменен от 58 312.8 млн. лв. по първоначалния вариант на 206 012.1 млн. лв. в края на годината.

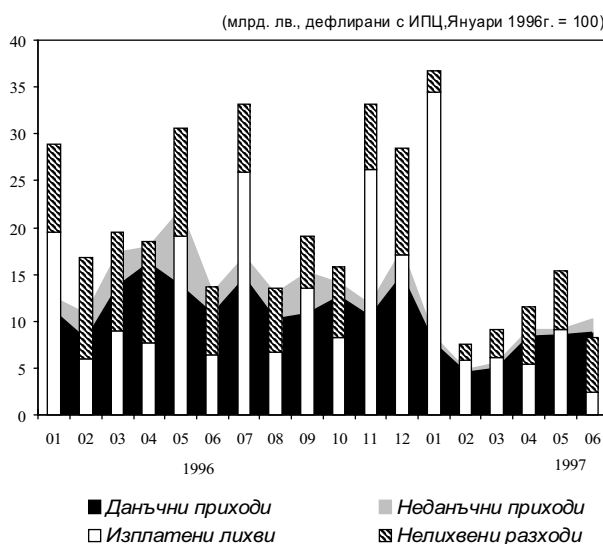
Проблемите с финансирането на бюджетния дефицит се изостриха с развитието на кризата. Ускоряването на инфлацията предизвика изпреварващо спадане на бюджетните приходи в сравнение с разходите, което усили напрежението в бюджетната сфера. След юни 1996 г. скокът на валутния курс, прехвърлянето на задължения на търговски банки към бюджета,

както и опитите на БНБ да закрепят позициите на лева чрез вдигането на основния лихвен процент, доведоха до скок в лихвените разходи на бюджета. Съкращаването на бюджетните нелихвени разходи много по-необходимия минимум блокира функционирането на цялата бюджетна сфера.

През 1996 г. бяха предприети мерки за противодействие на реалния спад в бюджетните приходи. От юли ставката на данъка върху добавената стойност (ДДС) беше повишена от 18% на 22%. Размерът на акцизите също бе променян няколко пъти, за да се компенсира ерозиращото влияние на инфлацията. В средата на 1996 г. бе приет Закон за данъка върху печалбата, който замести Указ 56, но този закон не можа да задейства веднага поради проточилото се изготвяне на правилника за приложението му. Законът премахна разделението на данъчните субекти на държавни и недържавни, като въведе единна ставка (36% за републикански бюджет и 6.5% за общините, или 26% за републиканския бюджет и 6.5% за общините при печалба под 2 млн. лв.).

В същото време не бяха предприети мерки за актуализация на данъка върху общия доход. В резултат, към края

Реални месечни приходи и разходи на републиканския бюджет

Източник: МФ, БНБ

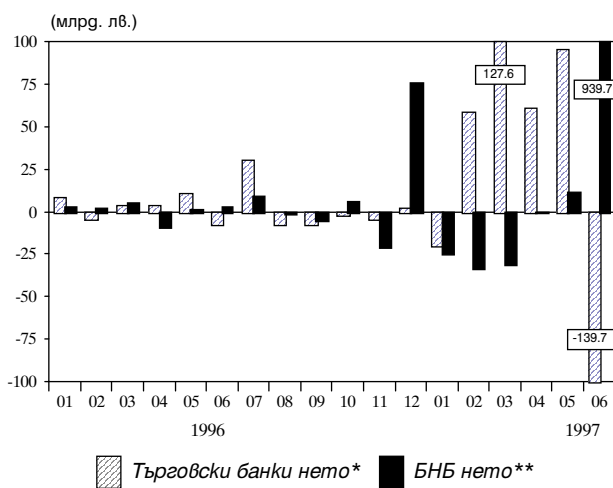
на 1996 г., средната данъчна тежест върху доходите на населението се увеличи значително, а минималната работна заплата излезе над необлагаемия минимум. Средният процент на данъка върху общия доход върху средната заплата нарасна от 13.7% през януари 1996 г. до 24.6% през януари 1997 г.

Независимо от нормативното повишаване на данъчната тежест, спадът на реалните данъчни приходи надхвърли общия темп на икономически спад в страната, което може да се обясни единствено с успешното излизане на данъчни субекти извън обхвата на данъчното облагане и увеличената неравномерност в разпределението на данъчната тежест.

Финансирането на бюджетния дефицит в условията на отлив на финансови ресурси от банковата система създаде допълнителен натиск за увеличаване на лихвите, което се отрази върху стремителния растеж на доходността, изисквана от купувачите на държавни ценни книжа.

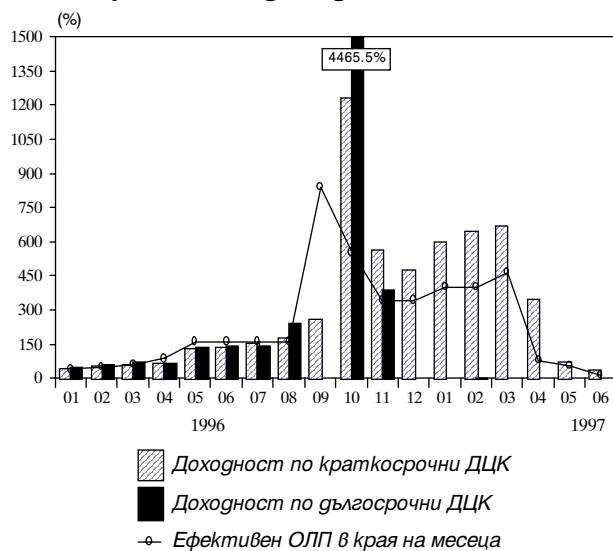
Срочността на новите емисии в периода след юни 1996г. започна бързо да се скъсява, като делът на краткосрочните държавни ценни книжа (ДЦК) в общия дълг, емитирани

Нетни финансови потоци от БНБ и ТБ

Източник: МФ, АИАП

Ефективен ОЛП и ефективна доходност на ДЦК

Източник: Информационен бюлетин на БНБ

за финансиране на бюджетния дефицит, нарасна от 60 на 80% към началото на 1997 г. и плътно се доближи до 90% в следващите няколко месеца. Разпадането на банковата система след поставянето под надзор на девет големи банки през септември принуди правителството да поиска пряк кредит от централната банка за покриване на бюджетния дефицит. С това се създаде допълнителна емисия на пари в края на годината, която спомогна за избухването на хиперинфлационната криза от декември и януари-февруари 1997 г.

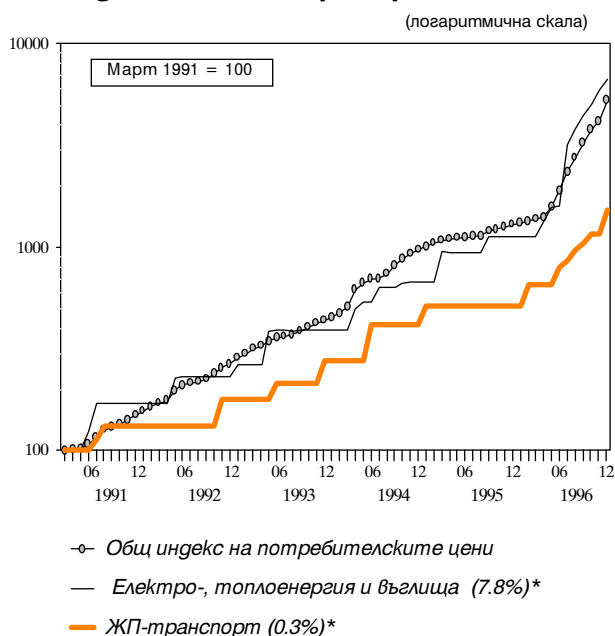
1.3. Цени и ликвидност на фирмите

През 1996 г. започна поетапно коригиране на фиксирани-те цени с цел да се ограничат загубите в онези отрасли на промишлеността, които произвеждат основно стоки и услуги с цени – обект на администриране.

През февруари и юли бяха завишени цените на пощенски-те услуги, от април цените на енергията и горивата започнаха да се повишават ежемесечно. В резултат, цените на производител се превърнаха в мощен проинфлационен фактор.

Трудно е да се оцени чистият ефект от повишаването на цените върху общото финансово състояние на фирмите от държавния сектор. За отраслите, където теглото на стоките с администрирани цени е било високо, това влияние трябва да е било положително и да е допринесло за свиване на загубите им, но върху отраслите – потребители то е било отрицателно. Допълнителни фактори, влияещи върху финансовите

Индекси на контролираните цени

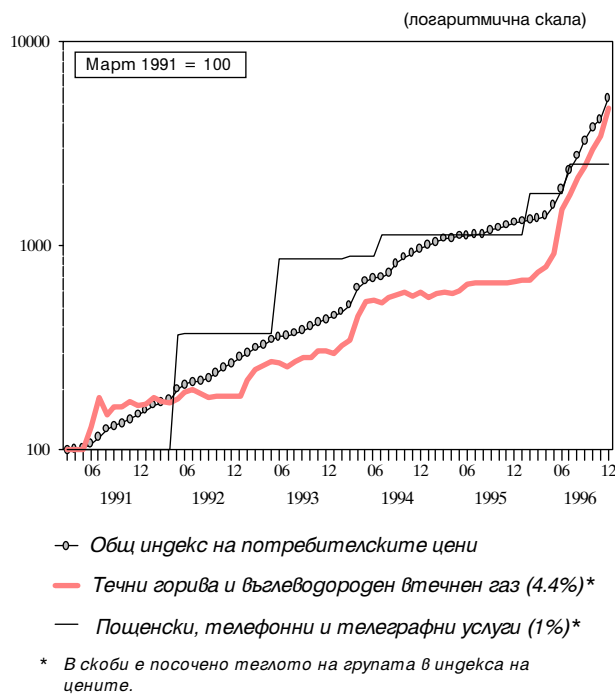

резултати на фирмите, са били разпадат в банковата система и загубите на фирмите по сметките им в затворените банки. Ускоряването на инфлацията и обезценката на валутата допринесоха, от друга страна, за високи счетоводни печалби.

Независимо, че делът на губещите фирми през 1996 г. намалява, концентрацията на фирмите с отрицателна рентабилност и рентабилност с малки положителни стойности е по-голяма от концентрацията на фирмите със значителна положителна рентабилност.

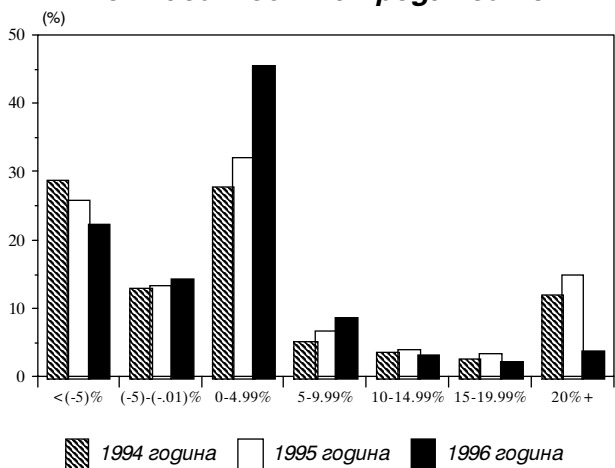
Преобладаващата част от държавните предприятия продължи да работят на загуба или с незначителна печалба.

Независимо от опитите за подобряване на финансовата дисциплина и ограничаване на загубите и задълженията, резултатите от 1996 г. показват, че основната част от предприятията са продължили да функционират в условията на меки бюджетни ограничения. Над 60% от фирмите са осъществявали дължимите плащания към бюджета със забавяне от над 90 дни, а около 20% от тях са просрочвали плащанията си към доставчиците със същия период. По-бързото разп-

Източник: НСИ, АИАП

Рентабилност на продажбите

Източник: НСИ, АИАП

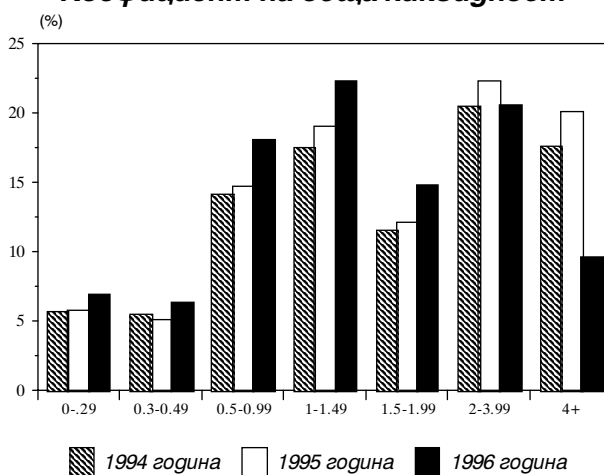
лащане с госта̀вчиците е следствие на банковата криза, която принуди фирмите настойчиво да си търсят вземанията.

Кризата в банковата система предизвика влошаване на показателите за ликвидност на фирмите в сравнение с предходната година. Ако през 1995 г. 25% от нефинансовите предприятия в общественения сектор са имали обща ликвидност пог единица, то за 1996 г. техният дял нараства на 31%, а повечето от половината са с незабавна ликвидност пог 0.3.

На фона на общата криза на доверие в икономиката и поредицата от банкови кризи през 1996 г. коефициентът на незабавна ликвидност има особено значение, защото показва, че поголямата част от фирмите са били непосредствено заплашени от изпадане в ликвидна криза, а покъсно и в несъстоятелност.

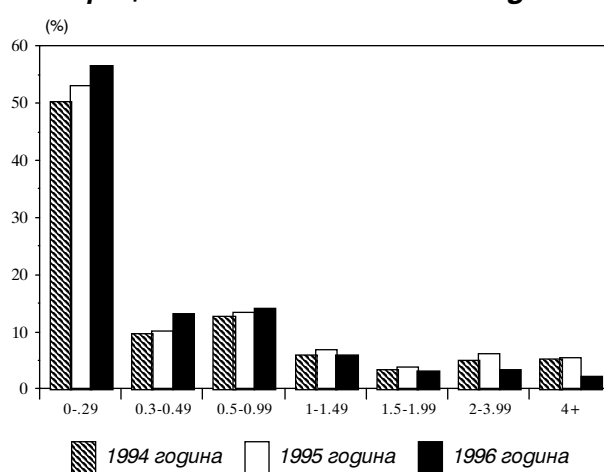
Вследствие разпада на финансовата система през 1996 г. брутният вътрешен продукт спадна с 10.9%, а инвестициите в дълготрайни материални активи намаляха с 13.5% спрямо предходната година.

Коефициент на обща ликвидност

Източник: НСИ

Коефициент на незабавна ликвидност

Източник: НСИ

2. Паниката на валутния пазар от януари-февруари 1997 г.

Кризата на доверие в националната парична единица и

банковата система се изостри в началото на 1997 г. Засилената валутна субституция и изтеглянето на валутни депозити на стойност 890 млн. долара през 1996 г. предизвикаха значителен дефицит по капиталовата сметка и намаляване на резервите на БНБ със 753 млн. долара.

Политическата нестабилност след оставката на правителството през декември 1996 г. засили негативните очаквания на икономическите субекти. Натискът върху лева се увеличи и валутният курс достигна 3000 лв./за 1 щ.долар на междубанковия и кешовия пазар. След като загуби почти две трети от резервите си в резултат на масирани интервенции в подкрепа на лева, централната банка трябваше да се ограничи само в рамките на традиционните инструменти на паричната политика. Използването на основния лихвен процент като фактор, възпиращ нарастването на валутния курс, не даде очакваните резултати през 1996 г. и БНБ го изостави в началото на 1997 г.

Обезценката на лева през януари и първата половина на февруари ставаше в условията на силно свито предлагане на валута и покупките на малки количества водеха до големи изменения на валутния курс. С цел да повлияе на търсенето, БНБ се опита да ограничи ликвидността в банковата система, като най-напред повиши с един пункт минималните задължителни резерви, а по-късно преустанови временно ползването им от търговските банки.

Последната мярка, до която централната банка прибегна в началото на януари 1997 г., беше промяна в методиката за изчисляване на фиксинга на лева към щатския долар с цел оказване на психологическо въздействие върху участниците на валутния пазар. Централният курс продължи да се определя като среднопретеглена от търговията на междубанковия валутен пазар, но се добави и допълнителен фактор – величината на достигнатите обеми на търгуваната валута, като се спазваше следният критерий: когато дневните обеми на купената и продадена валута на междубанковия пазар бяха под 10 млн. долара, курсът не се променяше. С това си решение (06.01.1997 г.) БНБ на прак-

тика въведе паралелен валутен курс, който значително се отклоняваше от пазарните котировки.

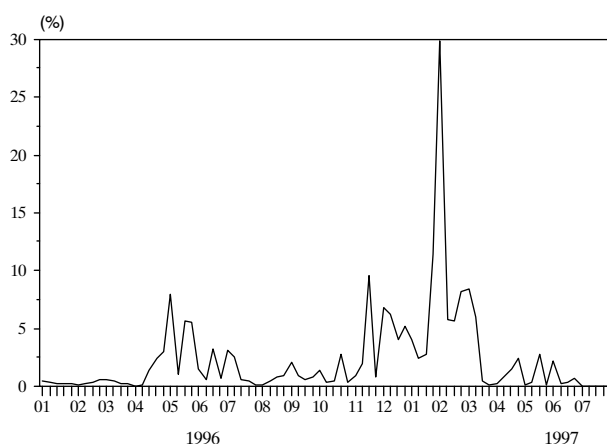
Всички опити да се спре стремителното покачване на валутния курс в началото на годината се оказаха безуспешни и за периода 31.12.1996 г. – 12.02.1997 г. левът се обезцени с 503%.

Колебанията на валутния курс бяха особено силни през февруари 1997 г. В началото на месеца в условията на силно социално напрежение, масови стачни действия и стокови дефицити, левът се обезценяваше с над 20% среднодневно на межубанковия пазар.

Разрешаването на правителствената криза оказва психологически ефект върху пазара и веднага след постигането на споразумение между основните политически сили курсът на межубанковия пазар спадна с около 2%. Последва ново покачване на котировките,

което обаче се оказва краткотрайно и след втората седмица на февруари се установи ясно изразена тенденция на поскъпване на лева. Назначаването на служебно правителство, което се ползваше с относително високо доверие, беше първата стъпка към възстановяването на доверието към националната валута.

Динамика на валутния курс*

* Седмичен коефициент на вариация

Източник: БНБ, АИАП

3. Промени в икономическата политика след февруари 1997 г.

Политическият вакуум в началото на годината предизвика пасивност в управлението дори на институции като Българската народна банка, които по закон са независими от изпълнителната и законодателната власт. Признаците на икономическа стабилизация, последвали политическата стабилизация след февруари, потвърдиха хипотезата за

политическата зависимост на всички икономически структури и значението на политическите и психологическите фактори върху българската икономика в краткосрочен план.

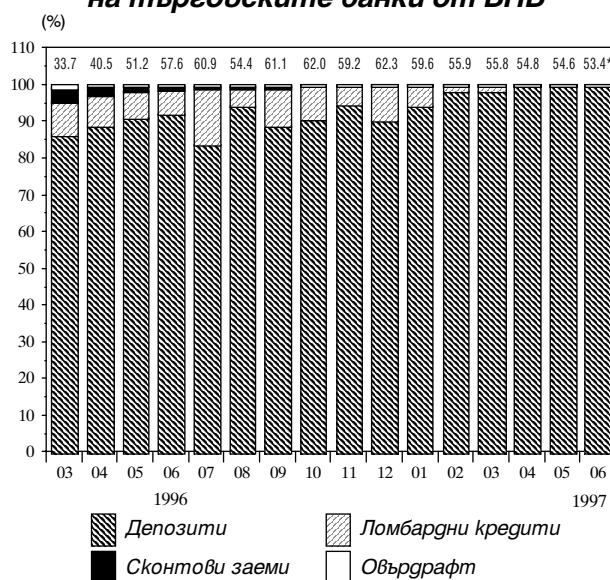
3.1. Парична политика и валутен курс

През първите шест месеца на 1997 г. БНБ изостави някои основни инструменти на паричната политика и в механизма на паричното предлагане започнаха да се проявяват белезите на валутния съвет преди той да стане юридически факт. БНБ преустанови необезпеченото рефинансиране на търговските банки, а заемите срещу залог на ДЦК и търговски книги бяха в минимален размер и за кратки срокове. Остатъците по рефинансирането за банките, обявени в процедура по несъстоятелност (или ликвидация) бяха оформени като просрочени заеми и БНБ трябваше да образува законови провизии според съществуващата регулация.

Директното финансиране на бюджета с преки кредити също отбеляза тенденция на понижаване. Нетното директно финансиране от БНБ за периода януари – май 1997 г. беше 65.5 млрд. лв. Тази стойност е по-малка от плащанията на бюджета към БНБ по лихви и главници по преки кредити и ДЦК, което прави финансовия поток от централната банка към бюджета отрицателен.

От март 1997 г. в единствен източник на прираст на резервните пари се превърнаха нетните чуждестранни активи на БНБ. Докато към края на миналата година нетни-

Структура на левовото рефинансиране на търговските банки от БНБ

* Остатъци след III седмица на месеца, млрд. лв.
(Данните за последния месец са от седмичната статистическа информация на БНБ и не са окончателни)

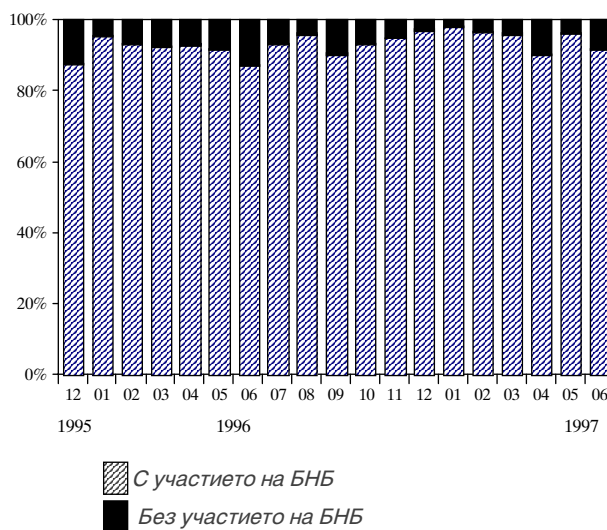
Източник: БНБ, АИАП

те чуждестранни активи бяха 89.5 млрд.лв., към края на юни 1997 г. те възлязоха на 2260 млрд.лв.

От януари БНБ промени методиката за определяне на основния лихвен процент, като го обвърза с доходността на първичните аукциони на ДЦК. Така основният лихвен процент започна да се формира според търсенето и предлагането на държавен дълг, което го превърна от инструмент на паричната политика в следствие от провежданата фискална политика. БНБ постепенно се оттегли от първичните аукциони на държавни ценни книжа, а от април изцяло престана да участва като купувач на новоемитиран държавен дълг. Участието на централната банка на вторичния межубанков пазар на ДЦК беше ограничено до репосделки със срок до два гена като обемите значително намаляха.

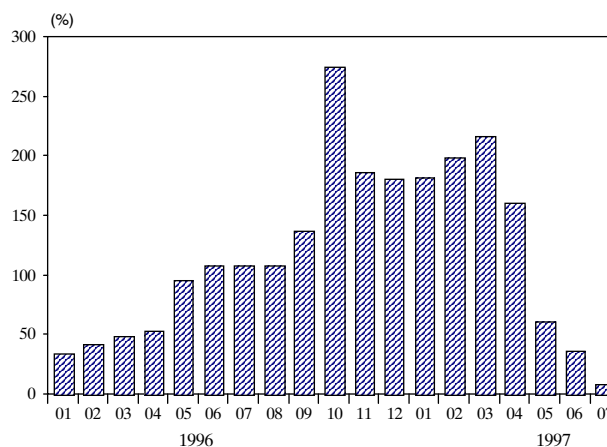
Високата доходност на краткосрочните ДЦК и очакванията за относителна стабилност на валутния курс след сключването на споразумение с МВФ предопределиха предпочитанията на инвеститорите към левовите активи. След като през май Министерството на финансите преизпълни с 49% годишното финансиране на бюджетния дефицит с ДЦК, беше предприета политика на отрицателни нетни

Операции на открития пазар

Източник: БНБ

Динамика на основния лихвен процент (годишен лихвен процент)

Източник: БНБ

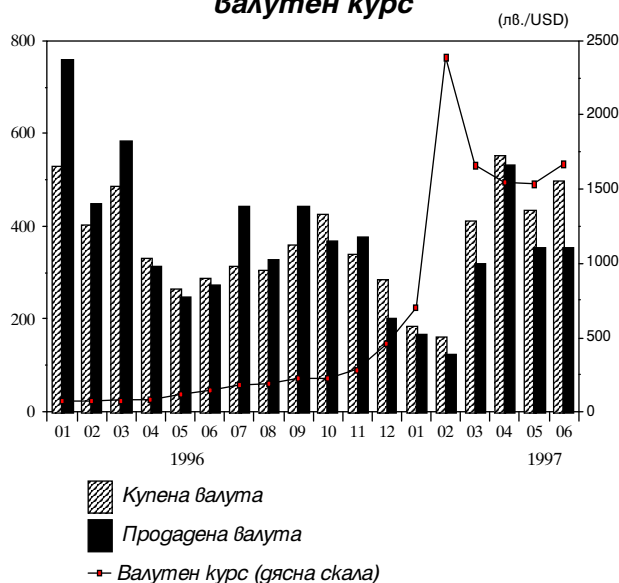
продажби на държавен дълг. Това, заедно с преустановяването на репо-операциите на централната банка с търговските банки, създаде от началото на юни свръхликвидност в някои търговски банки. Независимо че от 14 юли 1997 г. беше преустановено начисляването на лихви по сметките на търговските банки в БНБ, според баланса на емисионно управление на централната банка търговските банки са поддържали през юли около 300 млрд. лв. свръхрезерви.

В резултат на високата ликвидност в банковата система и мерките на паричната политика от средата на юни основният лихвен процент започна бързо да спада.

Очакванията за изхода от преговорите с международните финансови институции внесоха допълнително успокоение сред участниците на валутния пазар. След продължилата с месеци стагнация, търговията се оживи и през април дневните обеми на купената и продадена валута се доближиха до нивата от миналата година. Надвишението на предлагането на валута над търсенето се дължеше отчасти на силно положителното търговско салдо през първото тримесечие и на притока на капитали през второто тримесечие. В условията на засилено предлагане на чужда валута, средномесечният централен курс на долара намалъ съответно с 30.5% и 6.9% през март и април.

БНБ започна активно да се намесва на междубанковия пазар, за да ограничи номиналното поскъпване на лева, което би довело до силно надценен реален валутен курс преди въвеждането на валутен съвет. Нетните покупки на централната банка за първите пет месеца на 1997 г. възлизат на над 340

Обеми на валутния пазар и валутен курс

Източник: БНБ

млн. щ. долара За периода януари-юни brutните резерви на БНБ се увеличиха от 0.4 млрд. щ.г. на 1.3 млрд. щ.г. в резултат на покупките от вътрешния валутен пазар и външната финансова подкрепа. В края на юни резервите покриваха еквивалента на 3 месеца внос на стоки и услуги.

Поведението на реалния валутен курс от началото на годината до края на юни показва кумулативно реално поскупване на лева от 37%. С изключение на януари и юни, когато номиналното покачване на курса бе по-голямо от инфлацията, през първото шестмесечие цените растяха с по-бързи темпове.

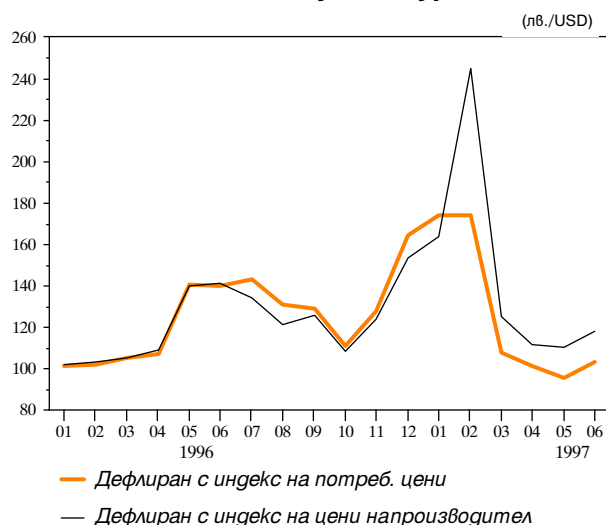
В закона за БНБ, приет през юни, валутният курс беше фиксиран на 1000 лв./DEM – равнище, близко до пазарното. Фиксирането на курса е част от механизма на валутния съвет, който официално започна да функционира на 1.07.1997 г. Изборът на германската марка за резервна валута бе предопределен преди всичко от стремежа на България за пълноценно интегриране в Европейския съюз.

Очакванията, че валутният съвет ще гарантира стабилна макроикономическа среда засега се оправдават. С фиксирането на валутния курс беше премахнат най-сериозният източник на нестабилност и се създадоха предпоставки за неинфлационен дългосрочен растеж.

3.2. Политика на доходите и социална политика

Сривът в реалните доходи на населението, особено на заетите в бюджетната сфера, пенсионерите, безработните, ползващите социални помощи от бюджета, наложи спешни мерки за компенсирание на високата инфлация след

Реален Валутен курс

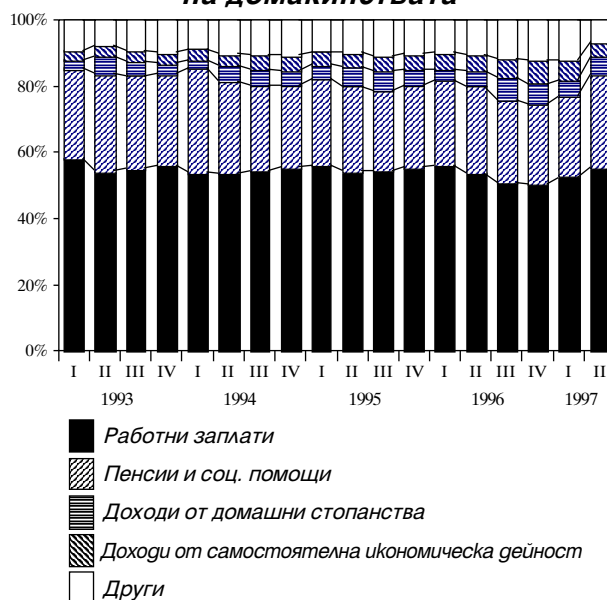

Източник: БНБ

разрешаването на политическата криза. Реалните доходи¹ в България от края на 1993 г. намаляват, но високата инфлация в началото на 1997 г. шоково ги сведе близко до нулата. Вследствие на спада в реалните доходи се промени структурата им, в която относителният дял на доходите от работна заплата и пенсии скочи на 80% за сметка на спада в дела на доходите от самостоятелна дейност.

Данните за домакинските бюджети показват, че дялът на разходите за храна в паричните разходи надвърля 55% през февруари и март 1997 г. За същия период на 1996 г. те представляват около 40% от паричните разходи. През второто тримесечие на 1997 г. разходите за храна намаляват относително за сметка на увеличение на разходите за облекло и обувки. Промените в структурата на разходите са свързани с различната еластичност на потреблението по отделни групи стоки от изменението на цените. За първата половина на 1997 г. при спад на средния паричен разход

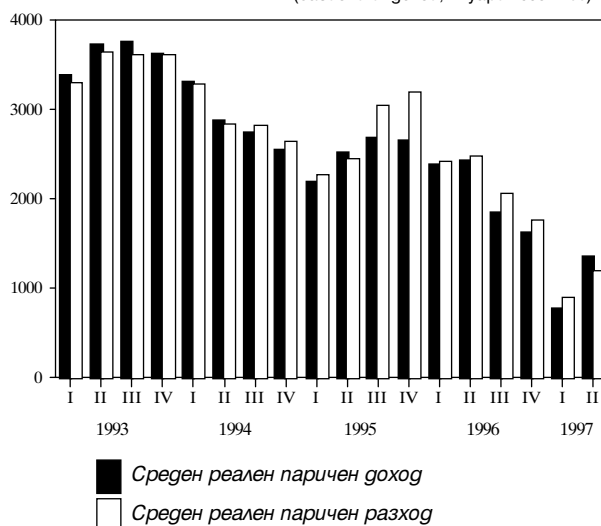
Структура на паричните доходи на домакинствата

Източник: НСИ, АИАП

Парични доходи и разходи на лице

(базисни индекси, януари 1993=100)

Източник: НСИ, АИАП

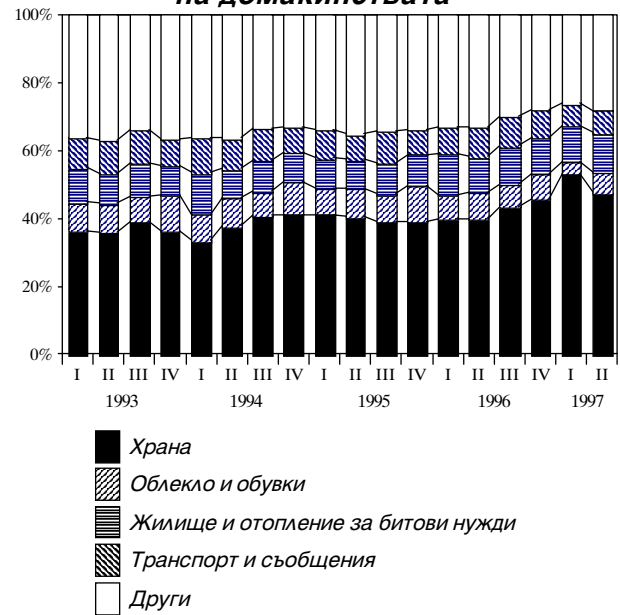
¹ По статистиката на домакинските бюджети.

в реално изражение от 2.4 пъти реалните разходи за храна са спаднали спрямо същия период на приходната година 2.0 пъти, за облекло, обувки, лични принадлежности – 2.1 пъти, за жилище – 3.4 пъти, за енергия за битови нужди – 4.1 пъти, транспорт и съобщения – 2.5 пъти.

През първата половина на годината доходите от работна заплата спаднаха значително. През февруари средната работна заплата за страната достигна най-ниското си равнище в доларово изражение – 25 щ. долара от 1993 г. насам.

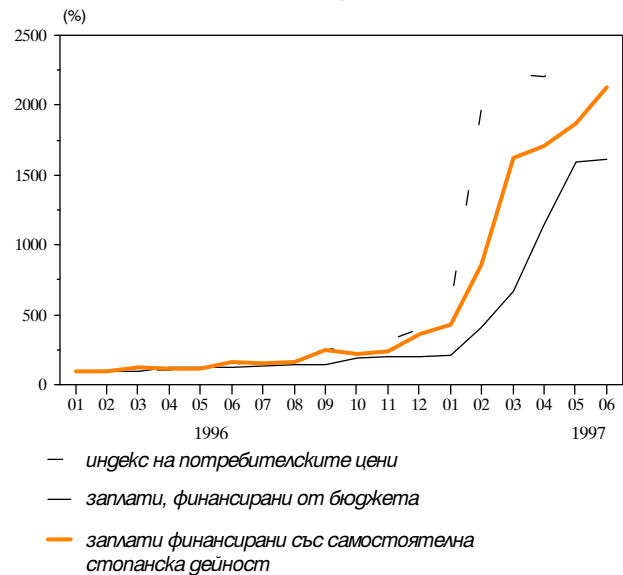
В месеците на високата инфлация – януари и февруари, коефициентите на вариация на средните заплати в обществения сектор са много високи, което отразява висока степен на диференциация, следствие от различната политика на компенсирание на работната заплата, провеждана в бюджетния сектор и предприятията с преобладаващо държавно участие.

Структура на паричните разходи на домакинствата

Източник: НСИ, АИАП

Динамика на потребителските цени и средните заплати финансирани от бюджета и от самостоятелна стопанска дейност

* Данните за средните работни заплати за месец януари са на база експертна оценка

Таблица 1

Коефициенти на вариация на средната номинална работна заплата по отрасли

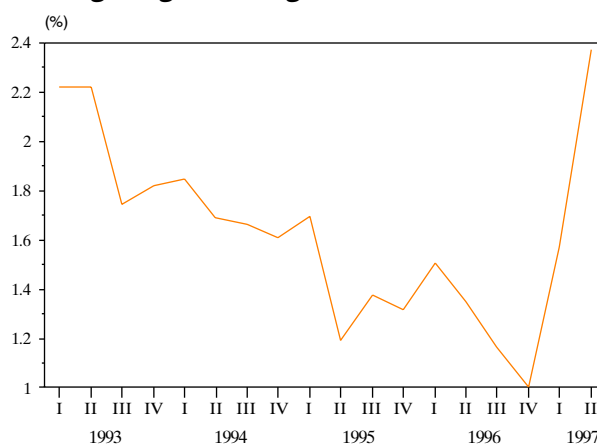
1997 г.	Средна работна заплата с премии	Средна работна заплата без премии
февруари	69.88%	65.43%
март	64.16%	65.21%
април	51.34%	50.50%
май	41.02%	40.01%
юни	38.64%	38.33%

След месец февруари разликите в заплатите постепенно намаляват, но за полугодieto с най-високи заплати остават следните отрасли и дейности: производство на кокс, рафинирани нефтопродукти и ядрено гориво; металургия; производство на химикали и химически продукти, синтетични и изкуствени влакна. С най-ниски заплати са заетите в комунални дейности и битови услуги, здравеопазването и образованието.

Поуките от миналото наложиха предпазливо да се подходи към индексирането на различните групи доходи, за да се избегне създаването на инфлационен натиск поради по-добре премереното им увеличение.

Първите мерки в областта на социалната политика и защита на доходите бяха свързани със системата за целево подпомагане на домакинствата с ниски доходи и на социалните заведения на бюджетна издръжка. Обхватът на домакинствата, регистрирани в тази система, по която се ползват помощи за разходите за електрическа и топлинна енергия, питейна вода и горива за битови нужди, беше разширен и чрез нея бяха разпределени помощите, получени от Европейския съюз.

Процент на социалните помощи в доходите на домакинствата

Източник: НСИ, АИАП

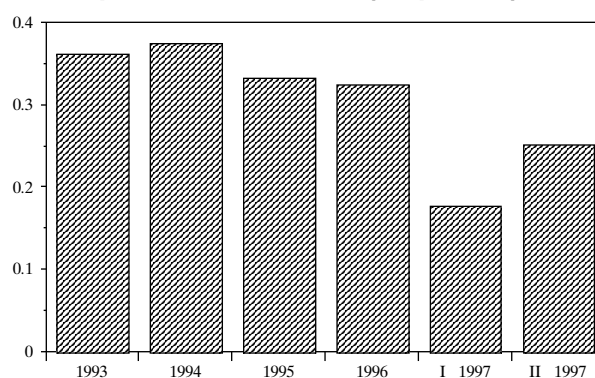
След месец януари се прие политика на компенсиране на пенсиите с еднаква сума за всички пенсионери, без да се променя равнището на социалната пенсия и на всички други пенсии, изчислени по методиката на Националния осигурителен институт (НОИ). При този подход доходите от пенсии могат да се разделят на две основни категории – доходи от пенсия и доходи от надбавка над пенсията, като надбавката към пенсията надвиши допустимия размер на максималната пенсия. По този начин диференциацията между получаваните пенсии се залочи. Увеличението на пенсиите за месеците февруари, март, април и май, благодарение на надбавките беше по-голямо от нарастването на потребителските цени, но недостатъчно, за да компенсира спада в реално изражение на доходите от пенсии, започнал през последното тримесечие на 1996 г. През юни социалната пенсия бе повишена над пет пъти, надбавката над максималната пенсия се прие равна на половината от социалната, а пенсиите за изслужено време и старост бяха увеличени с 16% (ПМС 195 от 8.05.1997 г.).

През юни бе прието изменение на Закона за пенсиите, според което за осъвременяване на пенсиите се използва средната месечна брутна работна заплата за календарната година, предхождаща годината на осъвременяването, обявена от

Националния статистически институт. Като изключение за 1997 г. се прие за база средната работна заплата, изчислена за първото тримесечие на годината. Дори и при тази корекция, базата за изчисляване на пенсиите е два пъти по-ниска от средната работна заплата за второто тримесечие.

През юли социалната пенсия беше определена на 27 000

Отношение между среден разход за пенсия на един пенсионер и средна работна заплата (с премии)

Източник: НОИ, АИАП

лв., а върху максималната пенсия беше наложен таван – тя не може да превишава трикратния размер на социалната пенсия или 81000 лв. Според методиката на НОИ, необходимо условие за достигане на максималната пенсия е индивидуалния осигурителен доход да бъде поне два пъти над средната работна заплата за страната за съответния период². Това прави максималната пенсия трудно постижима.

Основен принцип при компенсирането на заплатите в бюджетната сфера бе увеличаването им с еднакъв размер от 650%³ за периода януари-юни. През месец март бе оставена възможност за по-високо увеличение от определеното в случай, че числеността на персонала се намали с повече от 10%.

Наредбата за регулиране нарастването на средствата за работна заплата в предприятията с над 50% държавно участие бе променяна няколко пъти от началото на годината. За първото тримесечие⁴ водещ критерий остана финансовият резултат на предприятието, но без значение дали има промяна в обема на продажбите. При условие, че задълженията към държавния и общинските бюджети, към фонд „Обществено осигуряване“ и фонд ПКБ се погасяват редовно предприятието има нарастване на нетните дълготрайни материални активи спрямо предходната година и печалба за първото тримесечие, то има право да начислява средствата за работна заплата съобразно финансово-икономическото си състояние и получените приходи. Ако предприятието е реализирало загуба или получава субсидии от държавния или общинските бюджети през първото тримесечие, но подобрява финансовия си резултат и изпълнява задълженията си, изброени по-горе, индексирането на средствата за заплата става с до 70% от

² За пенсионираните през 1997г. към избраните три години за определяне на личния коефициент, задължително се включват и осигурителните доходи за месеците, през които са работили след 1.01.1997 г. Ако пенсионерът има трудов стаж над изискуемия за съответната категория труд, за да се достигне максималната пенсия, индивидуалният осигурителен доход може и да не превишава два пъти средната работна заплата за страната.

³ Спрямо предходния месец, увеличението бе както следва:
февруари – 100%, март – 60%, април – 70%, май – 38%;

⁴ ПМС 68 от 27 февруари 1997 г.

разликата, отчитаща подобрението на финансовия резултат. Предприятията могат да използват коефициентите, публикувани в постановлението, при индексиранието на средствата.

За да се осигури изпълнението на условията за нарастване на средствата за работна заплата, те се включват в договорите между органите на управление на търговските дружества и министрите или ръководителите на съответните ведомства, упражняващи правата на собственост на държавата в предприятията.

За второто тримесечие в наредбата за регулиране нарастването на работната заплата бяха включени допълнителни изисквания към предприятията, реализирали печалба. Те не трябва да имат задължения по лихви и главници по: ползвани банкови кредити; по закона за уреждане на необслужваните кредити към общините, по дивидента за държавно участие. Ако предприятията имат такива просрочия, то те трябва да са започнали редовното им обслужване. Ако не е изпълнено някое от изброените условия, средствата за работна заплата се коригират със 70% от фактичката инфлация в страната спрямо избраното за базисно тримесечие (коефициентът се публикува в наредбата⁵ и коефициент, изчислен на база промяната на обема на продажбите на стоки и услуги на едно лице спрямо избраното базисно тримесечие. Последният показател се изчислява по методика на Националния статистически институт.

За предприятията на загуба или получаващи субсидии от държавния или общинските бюджети, обслужващи задълженията, изброени по-горе, средствата за работна заплата се определят както и при предприятията с печалба, но коефициентът, получен на база промяна обема на продажбите през второто спрямо избраното базисно тримесечие, зависи от процента на подобрение на финан-

⁵ Наредба за образуване на средствата за работна заплата за второто тримесечие за 1997 г. приета в Постановление No 218 от 19.05.1997 г.

совия резултат. Ако се влошава финансовият резултат или не се погасява някое от задълженията, средствата се начисляват в рамките на финансовите им възможности, но не повече от тези за първото тримесечие.

В случай, че не се спазят изискванията на наредбата данък върху нарастването на средствата за работна заплата в предприятието не се удържа, а възнаграждението на органите за управление се намалява с тройния размер на минималната работна заплата за страната за второто тримесечие на 1997 г. за всеки процент превишение.

3.3. Политиката на цените и външотърговския режим

След първоначалната либерализация на цените през 1991г. различните правителства започнаха прогресивно да затягат ценовия контрол. През април 1997 г. теглото на контролираните цени в потребителската кошница беше 52%. През май беше редуциран списъкът на наблюдаваните хранителни стоки, а цените на течните горива бяха освободени, като крайните им продажни цени започнаха да се определят от производителите, а търговските отстъпки да се договарят с купувачите. С тези промени теглото на контролираните стоки в потребителската кошница спадна на 33%. През юли се премахнаха пределните цени за хранителни стоки, които останаха в списъка на наблюдаваните от правителството стоки, като се възприе методика на ценообразуване, при която производителите определят крайните продажни цени на продуктите си. С тази нова промяна теглото на контролираните цени в потребителската кошница спадна до 12.8%.

Избраната нова методика за определяне цените на основните хранителни стоки и горивата има един много съществен недостатък. Тя защитава монополното положение на големите производители и ограничава възможностите на търговците гъвкаво да реагират на промените в пазарната конюнктура, с което създава реална опасност от недопроизводство и поддържане на трайни дефицити от съответните стоки на вътрешния пазар.

Успоредно с промените във вътрешния пазар се реализираха промени във външнотърговския режим, които съответстваха на поетите от България ангажименти по сключените международни споразумения с Европейския съюз (ЕС) и Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ), както и по споразуменията за създаване на зони за свободна търговия със страни от Централноевропейската зона за свободна търговия (ЦЕФТА).

Мерките в областта на търговската политика, предприети през първото полугодие на 1997 г. бяха неизбежни предвид променящата се среда и приоритетите на новата икономическа политика, съгласувана с международните финансови институции.

В съответствие с поетите от България ангажименти от 1 юли 1997 г. влезе в сила ПМС 270, с което се либерализира търговията с някои селскостопански стоки. До приемането на това постановление забраните за износ изкуствено задържаха вътрешните цени на равнища, значително по-ниски от международните, като по този начин се демотивираха производителите и се създаваха предпоставки за криминализиране на част от търговската дейност. Зърнената криза от края на 1996 г. и началото на 1997 г. по недвусмислен начин показа, че неудачните решения в областта на търговска политика нанасят значителни щети на икономиката, като дестабилизируют пазарите. Едно от условията, които постави Световната банка за отпускане на нов заем бе именно либерализацията на износа.

По-важните изменения в търговския режим включиха премахване на временните забрани за износ на селскостопански продукти и въвеждане на регистрационен режим при износа на зърнени, маслодайни култури и техните производни; въведеха се експортни такси за основните зърнени култури (пшеница, царевича, ечемик) в размер на 15% от котировките на основните пазари и международни борси. Разрешен бе също износът на слънчогледови семена и олио, като експортните такси за тези продукти бяха

определени на високи нива поради голямата разлика между вътрешните и международните цени в резултат от прилаганите дълго време забрани за износ.

Поради очертаващия се недостиг на основни стоки на вътрешния пазар, правителството временно освободи от мито вноса на пшеница, ечемик, царевича, слънчоглед и слънчогледово олио. Намалени бяха и митата на телешкото, пилешкото и свинското месо. Тази мярка има временно действие и след изтичането на определения срок (до края на годината) вероятно ще бъде възстановен предишния режим, който е подчертано протекционистичен.

Налагането на висока степен на митническа защита, достигаща забранителни равнища при определени стоки, деформира вътрешния пазар, като елиминира конкуренцията и укрепва монополистичните структури. С това се създават условия за прекомерно повишаване на вътрешните цени и възникване на дефицити при недостатъчно вътрешно производство. Голямата дисперсия на митата изкривява относителните цени и отдалечава вътрешната ценова структура от тази на основните ни търговски партньори.

Възникването на стокови дефицити налага реакции „на пожар“, което означава чести промени в регулирането на външнотърговската дейност и създава несигурност и объркване в стопанските субекти, особено в чуждите инвеститори и фирми. За да могат фирмите да работят в нормални условия и да вземат дългосрочни решения, важно условие е търговският режим да бъде стабилен и предсказуем.

4. Икономиката след инфлационния хипершок от февруари 1997 г.

4.1. Слив в икономическата активност

Най-силните сътресения в реалния сектор се почувстваха през първото тримесечие на 1997 г. За периода януари – март промишлените предприятия са произвели с 12.7% по-малко продукция в сравнение със същия период на миналата година. Поради свитите продажби запасите от готова продукция се увеличиха с 56% спрямо същия период на ми-

налата година, което е характерно за периодите на депресия.

Дълбочината на кризата оголи скелета на българската промишленост. През първото тримесечие на годината 15 предприятия са произвели 43% от промишлената продукция, като 11 от тях са в три промишлени отрасли: химическа и нефтопреработваща промишленост, металургия (черна и цветна) и производство на електроенергия. В същото време 56% от предприятията в общественния сектор общо са произвели малко над 1% от продукцията.

Причините за затрудненията в промишлеността се дължат на влошеното финансово състояние на производителите и клиентите и несигурната икономическа среда. Бързата обезценка на лева осъбни силно вносните суровини и материали и предизвика криза в снабдяването на импортоеките производства.

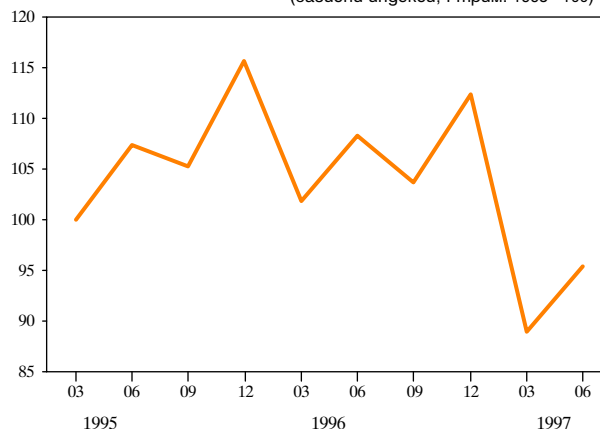
Голямото свиване на вътрешното търсене предопредели и спада във вътрешната търговия с 50% спрямо същия период на миналата година и промяната в структурата на продаваните стоки. Задълбочи се тенденцията към увеличение на относителния дял на продадените хранителни стоки.

Инерционността на икономическата система запази негативното въздействие на спада от първото тримесечие върху показателите за полугодие.

За периода януари – юни 1997 г. промишлените предприятия произведоха с 12.3% по-малко продукция в сравнение със същия период на миналата година. Спад в производството беше регистриран във всички отрасли, с изключение на добива и обогатяването на метални, уранови и ториеви руди и на металургията. За по-

Динамика на промишленото производство (общо)

(базисни индекси, 1 трим. 1995=100)

Източник: АИАП

ловината от промишлените отрасли намалението на продукцията, произведена в предприятията в общественния сектор, е над 30%.

През второто тримесечие запасите от готова продукция намаляха, което косвено показва, че кризата затихва и започва колебливо възстановяване на търсенето. Отношението между изменението на запасите от готова продукция и продажбите през този период е 2.5%, което е близо до средната стойност за миналата година.

Броят на заетите в общественния сектор през първата половина на 1997 г. намаля с 43407 души или с 2.7% с месечни пикове през февруари и юни.

Февруарският спад на заетостта се свързва със задълбочаването на общата криза в икономиката, както и с традиционното намаляване на заетите в отрасли със сезонен цикъл на производството като селско стопанство и туризъм. Задълбочаването на икономическата криза се отрази най-вече на заетостта в частния сектор, както и в определени отрасли на общественния сектор като строителство, жилищно-комунално стопанство, електро-техническа промишленост, производство на целулоза и хартия, услуги.

Основната причина за намалението на заетостта в общественния сектор през юни е ускоряването на масовата и касова приватизация (главно на общинската), при което се регистрира увеличение на заетите в частния сектор.

През първото тримесечие на годината се увеличиха заетите в организациите на бюджетна издръжка най-вече в сферата на държавното управление и в образованието. През второто тримесечие на годината започна постепенно съкращаване на заетостта във всички дейности на бюджетна издръжка поради реализирането на програмата за съкращаване на разходите във всички дейности, финансирани от държавния бюджет и свързаното с това съкращаване на заетостта с 10%. Общото намаление на заетите в бюджетната сфера през второто тримесечие е едва около 1%, което означава, че основното съкращение на заетост-

та в този сектор предстои.

Бързото нарастване на броя на регистрираните безработни, започнало през втората половина на 1996 г., продължи през първите месеци на 1997 г. Най-високата стойност бе достигната през април, когато нивото на безработица бе 15.3%, стойност, характерна за началото на 1994 г. Нарастването на броя на регистрираните безработни се дължи най-вече на спада на заетостта в частния сектор. Последвалото намаляване на броя на безработните през май и юни е следствие от активизиране на сезонната заетост в селското и горско стопанство, туризма и транспорта. Очакванията за макроикономическа стабилизация в страната, ускоряване на приватизационния процес и подобряване на производствения процес създават предпоставки за съживяването на икономиката, а оттук – и за нарастване на заетостта в икономиката.

4.2. Състояние на селското стопанство*

Промените в икономическата политика, особено по отношение на ценообразуването и външната търговия със селскостопански продукти оказват положително влияние върху състоянието на селското стопанство. Но натрупаните от години проблеми в отрасъла стоят и дългосрочното им решаване е възможно единствено на базата на ясна стратегия, която да дефинира целта и средствата, които ще се изберат за постигането ѝ. Тази цел трябва да бъде съгласувана и с по-общите цели, които България и правителството си поставят по отношение на членството в Европейския съюз.

По данни на НСИ, за първото полугодие на 1997 г. дялът на селското стопанство в бруtnата добавена стойност е 11.5% или 645.1 млрд. лв., т.е. намалява в абсолютна стойност спрямо същия период на миналата година. Относителният дял на частния сектор в селското стопанство представлява 91% от бруtnата добавена стойност на отрасъла.

* Тази глава е подготвена от Моника Кубратова.

Поземлената реформа има много важна роля за развитието на отрасъла и забавянето ѝ се превърна в основен фактор за влошаване състоянието на земеделието. Земята е основен ресурс в земеделието, а в България неизползваните земеделски площи надвишават 28% от обработваемата площ. По данни на НСИ и Министерство на земеделието, горите и аграрната реформа (МЗГАР), до края на август 1997 г. е възстановено правото на собственост за 18.8% от уточнената за връщане земя. До края на август напълно е приключил процесът по възстановяване на собствеността върху земеделските земи според Закона за собствеността и ползването на земеделските земи в 47.4% от землищата в страната. В сравнение с края на 1996 г. броят на издадените нотариални актове⁶ представлява 36% от общия брой нотариални актове, издадени до момента, а обхванатите земеделски земи – 33% от общата площ с издадени нотариални актове.

Таблица 2

Площи на някои основни земеделски култури, в хил. дка*

	1995	1996	1997 *
Пшеница	11811	9577	12244
Ечемик	3962	2605	2791
Царевица зърно	4753	4778	4290
Слънчоглед	5860	4998	4475
Фасул	427	416	286
Захарно цвекло	94	85	49
Картофи	556	396	287
Домати	298	173	94
Пипер	205	163	75
Дини и пъпеши	357	214	149
Памук	115	129	152

* Оперативна информация на Министерство на земеделието, горите и аграрната реформа (МЗГАР) към юли 1997 г. За 1996 година според данни на НСИ.

⁶ Издадените нотариални актове на основа на решения по чл. 18, „Ж“, ал. 1 и 2 и чл. 27 от Правилника за прилагане на ЗСПЗЗ към 31 август 1997 година са 186 551 броя за 5 941 хил. дка земя.

Промените, настъпили в структурата на отглежданите култури от началото на годината, са в посока на увеличаване на площите, засети със зърнени култури, които подлежат на механизирана обработка за сметка на намаляване на площите със зеленчуци и трайни насаждения, които са трудоемки. Подкрепата на цената на пшеницата от пролетта на 1997 г., надеждите за либерализиране на износа, както и субсидиите, които се дават от фонд „Земеделие“, очевидно е стимулирала засяването на зърнени култури на достатъчни по размер площи.

Според данни на МЗГПР частното производство преобладава при отглеждането на фасул, картофи, домати, пипер, дини и пъпеша. При всяка една от тези култури се наблюдава намаление на площите, което ясно показва наличието на проблеми при производството и реализацията на тези продукти.

Плодородието на почвите в България е ниско и по редица причини не се полагат необходимите грижи за подобряването му. Временното ползване на земеделските земи поради забавянето на поземлената реформа, както и контролираните цени на земеделските продукти не създават стимули за интензивно земеделие. Едва 10% от площите, заети с пролетни култури, са наторени, като торенето се извършва основно с азотни торове.

Таблица 3

Употребени минерални торове в селското стопанство

	1993	1994	1995	1996	август 1997*
Употребени минерални торове (в чисто вещество)					
на 1000 дка обработваема площ	4927	3886	3658	3812	2101
Азотни	3893	3503	3407	3610	2051
Фосфорни	883	318	236	194	50
Калиеви	151	65	15	8	нд

Източник: НСИ

* Предварителни данни към 31.8.1997 г., МЗГАР

По данни на МЗГАР към 31 август 1997 г. изкупените количества торове намаляват спрямо същия период на миналата година, като общото намаление в употребените минерални торове на 1000 гка обработваема площ е с около 7%.

В сравнение с използването на торове, прилагането на химически препарати и химикали е още по-ниско, въпреки че при отглеждането на някои култури то е задължително. По данни на Министерство на земеделието, горите и аграрната реформа към юли 1997 г. между 5% и 10% от пролетните култури са третирани с хербициди.

Машините и прикачният инвентар продължават да са проблем при обработването и най-вече при прибирането на зърнените култури. Работилите комбайни при последната жътва са 2062 срещу 2486 по време на жътвата 1996г. Техниката е амортизирана и загубите при прибирането са много над допустимите в сравнение със страните от ЕС.

По данни на НСИ придобитите материални дълготрайни активи в селското стопанство през последните 5 години варират между 2 и 6% в общата структура за придобитите материални активи за страната.

Таблица 4

Селскостопански животни на 1.01. (в хил. броя)

<i>Видове животни</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>
<i>Говеда</i>	<i>638</i>	<i>632</i>	<i>582</i>
<i>в т.ч. крави</i>	<i>351</i>	<i>371</i>	<i>358</i>
<i>Биволи</i>	<i>14</i>	<i>14</i>	<i>11</i>
<i>в т.ч. биволици</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>7</i>
<i>Свине</i>	<i>1986</i>	<i>2140</i>	<i>1500</i>
<i>в т.ч. свине-майки</i>	<i>219</i>	<i>234</i>	<i>157</i>
<i>Овце</i>	<i>3398</i>	<i>3383</i>	<i>3020</i>
<i>в т.ч. овце-майки</i>	<i>2358</i>	<i>2386</i>	<i>2000</i>
<i>Птици</i>	<i>19126</i>	<i>18609</i>	<i>16227</i>

Състоянието на животновъдството продължава да е критично, като намалението на броя на животните съвпа-

да със запазването на сравнително постоянна, но ниска продуктивност. В резултат на това, произведените количества мляко, яйца, непрана вълна и други продукти намаляват.

Основните организационни структури в селското стопанство представляват индивидуалните стопани и земеделските кооперации. Поради продължаващата поземлена реформа тези структури са временни с вероятност част от тях да преустановят съществуването си в близко бъдеще. През последните години се наблюдава известно концентриране на обработваемите площи в по-големите по размер индивидуални стопанства. И двата вида производители се сблъскват със следните сходни проблеми:

- липса на стабилност и яснота в земеделската политика, което не създава нормални условия за планиране и прогнозиране на стопанска дейност от страна на самите производители;

- липса на стабилност в земеползването поради незавършеност на поземлената реформа;

- липса на кредити за стопанска дейност в земеделието;

- липса на добре развита пазарна и информационна инфраструктура, особено на инфраструктура за консултантски услуги в областта на новите технологии и продукти;

- липса на инвестиции в отрасъла.

Необходимо е да се направят коренни промени в инструментите на гържавна намеса в селското стопанство. В страните от Европейския съюз с приоритет се изразходват средства от структурните фондове, които имат за цел да осигуряват развитието на отделните райони и да премахнат регионалните различия в стандарта на живот. Стратегията при използване на тези средства е подчинена на целта във всеки регион да се развият различни стопански дейности в т.ч. селскостопански, в зависимост от проблемите и потенциала му. Следователно селското стопанство и помощите за земеделието са само един от елементите на развитието на районите и неговото разви-

тие се разглежда заедно с решаване проблемите на опазването на околната среда, намаляване на безработицата, изграждане на инфраструктурата, развитие на останалите стопански дейности.

4.3. Развитие на платежния баланс

Неблагоприятните очаквания на производителите, които бяха формирани още през миналата година, се проявиха в свиване на производството и износа в началото на 1997 г. През първото тримесечие на годината съкращаването на външнотърговския стокообмен беше огромно. То се дължеше основно на спад във вноса в резултат на валутната криза от началото на годината.⁷

Положителното търговско салдо, което достигна 324 млн. долара през първото тримесечие на 1997 г., изцяло се дължи на спада при вноса от 30% поради високата му еластичност към промените в относителните цени. Анализът на износа показва, че той се влияе много слабо от реалния валутен курс и незначителният му спад с по-малко от 1% в началото на годината може да се обясни с нестабилната икономическа среда и проблемите в банковата система, които затрудняваха достъпа до кредити.

Особено чувствителен към повишаването на валутния курс е вносът на стоките за потребление (спад с 50%), но от началото на годината вносът на инвестиционните стоки намаля също наполовина. Вносът на суровини е съкратен с 31%.

През второто тримесечие тенденцията се обърна и износът започна да нараства със сравнително високи темпове: 7% през април и 8.5% през май спрямо същите месеци на 1996 г.⁸ Спадът във вноса продължи и през месец април, но през май бе регистрирано нарастване от 20%.

До края на годината може да се очаква изпреварващо нарастване на вноса спрямо износа и влошаване на тър-

⁷ Данните за външната търговия са предварителни

⁸ Данните за юни показват голямо намаление на експортните обеми, но това се дължи на факта, че голяма част от митническите декларации не са обработени и следователно не всички търговски операции са отчетени.

говския баланс. Предпоставки за това ще бъдат реалното поскъпване на лева и нарастването на доходите в доларово изражение (средната заплата в щатски долари се е увеличила от 45 на 94 долара между януари и юни), което ще направи вносните стоки относително по-евтини и търсенето им ще нарасне.

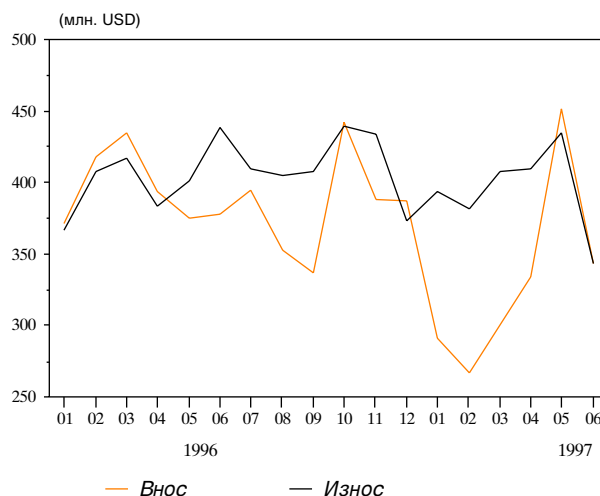
Условия за по-висок внос се създават от възникналите дефицити на някои основни хранителни стоки в следствие намаленото производство.

В допълнение, очакваното съживяване на икономическата активност ще увеличи потребностите от внос на суровини и енергийни ресурси, а реструктурирането на реалния сектор ще доведе до по-голям внос на капиталови стоки.

Предварителните данни за външната търговия през първите шест месеца на 1997 г.

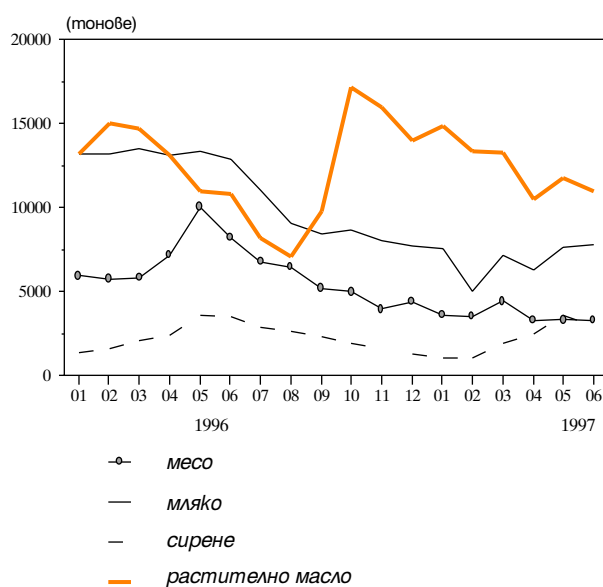
показват, че стоковата структура на износа и вноса не е претърпяла съществени изменения. Отново в износа доминират неблагородните метали и продуктите на химическата промишленост, докато при вноса минералните продукти и машините са с най-голям относителен дял.

Внос и износ

Източник: БНБ

Натурално производство

Източник: НСИ, АИАП

Таблица 5

Относителен дял на стоковете раздели в износа и вноса (%)

№	Стоков раздел	Износ		Внос	
		6т1996	6т1997	6т1996	6т1997
1	Живи животни и продукти от животински произход	2.41	2.36	0.93	0.64
2	Продукти от растителен произход	1.96	1.09	2.09	3.87
3	Мазнини и масла от животински или растителен произход	0.36	0.76	0.48	0.27
4	Продукти на хранителната промишленост, напитки, тютюни	13.16	8.99	7.14	3.33
5	Минерални продукти	7.89	10.63	27.63	33.44
6	Продукти на химическата промишленост	17.88	17.38	10.99	9.68
7	Пластмаси, каучук и изделия от тях	3.84	3.93	3.87	2.87
8	Кожии и кожени изделия	0.83	0.83	1.23	1.55
9	Дървен материал, корк и изделия от тях	1.50	1.80	0.50	0.43
10	Дървесна маса, целулозни материали, хартия	1.46	1.30	3.49	2.49
11	Текстилни материали и изделия от тях	9.76	11.22	8.89	11.93
12	Обувки, шапки, чадъри, изкуствени цветя и др.	2.12	2.36	1.14	1.14
13	Изделия от камъни, гипс, цимент, стъкло и др.	1.71	1.86	1.26	1.05
14	Скъпоценни камъни, благородни метали, бижутерия, монети	0.27	0.12	0.05	0.05
15	Неблагородни метали и изделия от тях	19.28	21.79	6.47	5.52
16	Машини, апарати, електрооборудване и техните части	6.63	5.52	10.69	13.60
17	Транспортни съоръжения	5.58	4.37	9.57	5.81
18	Оптични, фотографски, медицински инструменти и апарати и др.	2.01	2.40	2.36	1.38
19	Оръжия, муниции и техните части и принадлежности	0.02	0.03	0.01	0.01
20	Разни стоки и продукти	1.22	1.14	0.89	0.54
21	Произведения на изкуството, антични предмети	0.11	0.14	0.33	0.42

Значителен спад е отчетен при продуктите от растителен произход, дължащ се предимно на свития износ на маслодайните семена и в по-малка степен на зеленчуци и плодове. Намалял е износът на хранителни продукти и по-конкретно на напитки и тютюни (съответно 24% и 37%).

От друга страна, износът на минерални продукти и неблагородни метали се е увеличил съответно с 39% и 17%. Нарастване от 19% регистрира и експортът на текстилни материали, в резултат на което дялът на тази група в общия износ достигна 11.2%. Химическите продукти са увеличили незначително продажбите си в чужбина.

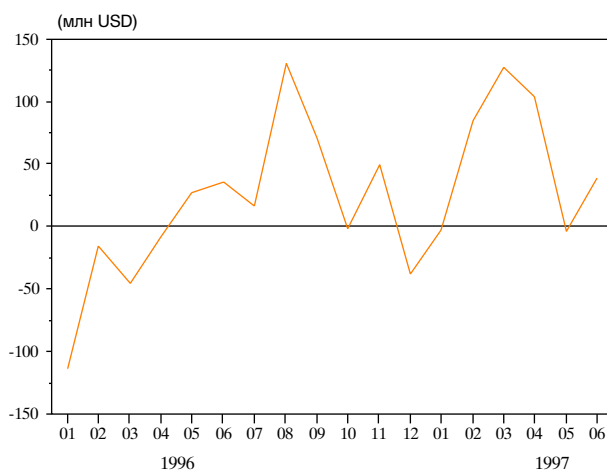
Сред стоковете групи с голям относителен дял във вноса спадът е най-силно изразен при транспортните съоръжения (47%), а увеличение се наблюдава при вноса на минерални продукти (4.9%), машини и апарати (10.3%) и текстилни материали (16%).

Текущата сметка на платежния баланс за полугодие е положителна с 354 млн. г. за разлика от предходната година, когато шестмесечието завърши с дефицит от 121 млн. г. Въпреки че решаващ принос за значителния излишък има външната търговия, салдото по услугите също отбелязва подобрение. Приходите от лихви са се увеличили с 29 млн. г. вследствие нарастването на валутните резерви, а лихвените плащания са намалели с 48 млн. г. Отношението между лихвените плащания и постъпленията от износ на стоки и нефакторни услуги спадна от 10.1% на 8.6%.

След като през 1996г. беше регистриран най-големият дефицит по капиталовата сметка за последните шест години, през първото полугодие на 1997 г. е отчетен излишък от 207 млн. г. Обратът в движението на капиталовите потоци настъпи

след стабилизацията на икономиката в края на първото тримесечие. През януари и февруари продължи изтеглянето на валутни депозити, но с възвръщането на доверието

Текуща сметка

Източник: БНБ

в лева и в банковата система този процес бе преустановен, като в периода април-юни депозитите във валута на фирми и граждани се увеличиха с 61 млн. г. Решаващо значение за успеха на стабилизационната програма на служебното правителство имаше постигането на ново стенд-бай споразумение с МВФ и изразената готовност на Световната банка и Европейския съюз да окажат финансова подкрепа за страната.

Сключването на няколко големи приватизационни сделки даде съществен принос в реализирания излишък по капиталовите операции. Преките чужди инвестиции достигнаха 282.2 млн. г., което представлява увеличение от 315% спрямо шестмесечието на миналата година. Нараснаха и портфейлните инвестиции главно поради засиления интерес към българските държавни ценни книжа. Пазарната стойност на закупените от нерезиденти ДЦК през полугодие то достигна 154.5 млн. г.

Средносрочните и дългосрочните задължения на България към чуждестранни кредитори като цяло намаляха с 46.8 млн. г., но се увеличиха задълженията към официалните кредитори. Погашенията по получени кредити намаляха краткосрочния дълг с 22.7 млн. г.

Забележителен ръст от 319 млн. г. се наблюдава при депозитите на търговските банки в чужбина, за разлика от 1996 г., когато за същия период те намаляват със 154 млн. г.

Благодарение на значителните излишъци по текущата и капиталовата сметка, както и на полученото нетно финансиране от МВФ в размер на 133 млн. г. БНБ успя да увеличи валутните си резерви през първото полугодие с 860.9 млн. г. Благоприятното развитие на платежния баланс през първото полугодие на 1997 г. улесни в голяма степен въвеждането на валутен съвет, като даде възможност на БНБ да натрупа достатъчно валутни резерви за пълно покритие на резервните пари и същевременно да осигури ресурси за посрещане на евентуални кризи на доверие в банковата система.

4.4. Бюджетът и държавният дълг

Високата инфлация и проблемите с финансирането на бюджетния дефицит се отразиха върху структурата на бюджетните разходи.

Таблица 6

Структура на бюджетните разходи за първите шест месеца на годината

	1994	1995	1996	1997
Разходи	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
<i>Разходи без лихви</i>	59.2%	49.1%	47.1%	39.0%
Лихви	40.8%	50.9%	52.9%	61.0%
<i>вътрешни</i>	37.1%	40.9%	43.5%	49.8%
<i>външни</i>	3.7%	9.9%	9.4%	11.2%

От 1994 г. в бюджетната политика се наложи принципът плащанията по държавния дълг да имат приоритет, а нелихвените разходи на бюджета да бъдат остатъчна величина. Съгласно този принцип, разходите за издръжка на бюджетната сфера и социалните плащания в реално изражение трябваше да се свиват много по-бързо, отколкото общите разходи и приходи на бюджета.

Динамиката на реалните приходи показва реално увеличение на постъпленията от данък върху печалбата през първото полугодие на 1996 г. и през първото полугодие на 1997 г., което е свързано със счетоводната практика в България, поради което се появи значителен положителен финансов резултат във фирмите от държавния сектор. Основните причини за този счетоводен ефект са обезценката на националната валута и ускоряването на инфлацията. Положителните разлики от изменението на валутните курсове, както и прилагането на принципа цената на суровините и материалите в разходите за производство да се отчита по стойността на придобиване, породиха фиктивна печалба, върху която се плащаха действителни данъци. При този подход на осчетоводяване на печалбата бюджетът успя да компенсира отчасти спада в

реалните постъпления от другите данъци, но повлия върху функционирането на икономическата система (финансов и нефинансов сектор) в загълбочаване на процеса на нейната декапитализация.

Таблица 7

Темпове на изменение в реалните бюджетни разходи и приходи за първите шест месеца на годината (%)

	1995	1996	1997
Разходи	-7.70	-7.93	-39.22
Текущи разходи без лихви	-23.42	-11.79	-49.62
Разходи за капитал	-46.07	36.42	-92.18
Лихви	15.14	-4.19	-29.97
вътрешни	1.85	-2.12	-30.45
външни	149.15	-12.73	-27.75
Приходи	-17.32	-6.23	-45.21
Данъчни приходи	-10.87	-7.04	-36.41
Преки данъци	0.86	-7.75	-26.70
ДОД	-5.20	-12.44	-32.70
ДП общо	-4.60	11.24	14.80
Косвени данъци	-16.53	-6.63	-42.21
ДДС	1.44	-5.90	-36.47
Неданъчни приходи	-35.08	-3.13	-77.42
Вноска от БНБ	-51.09	-10.88	-100.00

Една значителна част от приходите от данък върху печалбата се дължи и на липсата на пазарна оценка на активите на държавните предприятия, които са на практика основните данъкоплатци. Подобна преоценка на активите е наложителна, тъй като с ниските амортизационни отчисления предприятията не са в състояние да поддържат и подменят активите си, както и да правят нови инвестиции. Като се има пред вид ниското ниво на амортизации в страната и липсата на инвестиционни кредити, може да се заключи, че единственият източник за възстановяване или подновяване на използваните производстве-

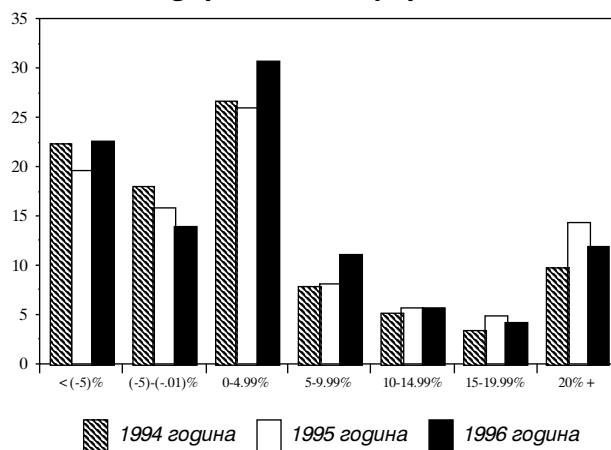
ни мощности е реализираният финансов резултат. На практика основната част от фирмите не могат да възстановят производствената си техника поради лоши финансови резултати.

Инфлацията се отрази и върху разпределението на данъка върху общия доход по отделни данъкоплатци. Очевидно в реално изражение този данък не се е увеличил вследствие на инфлацията, независимо че поради хиперинфлацията в началото на годината до-

ходите бяха облагани със средна ставка от около 25% и дори минималната работна заплата бе по-висока от необлагаемия минимум. През февруари необлагаемият минимум се повиши седем пъти, но това само временно намали дела на данъка в доходите от заплата.

В началото на 1997 г. срочността на емисиите на държавни ценни книжа започна да спада много бързо. Ако до края на 1996 г. най-краткосрочната емисия бе с падеж след три месеца с дял от 2.11% в общия дял, емитиран за финансиране на дефицита, то през декември този дял скочи на 23.3%. Под натиска на пазара и нуждата от кредит от януари 1997 г. Министерство на финансите (МФ) започна да предлага и по-краткосрочни емисии – първоначално едномесечни, после седемдневни, дори бе готово да премине към емисии с поръчана от клиента срочност. В края на януари дялът на емисиите със срочност три и под три месеца достигна 45%, през февруари – 59.4%, 73.4% през март и през април 76.3%. С преодоляването на кризата от май дялът на свръхкраткосрочните емисии започна да спада съответно на 71.1%, а през юни на 57.4%, като седемдневните емисии постепенно бяха елиминирани.

Капитализация на активите на държавните фирми

Източник: НСИ, АИАП

Таблица 8

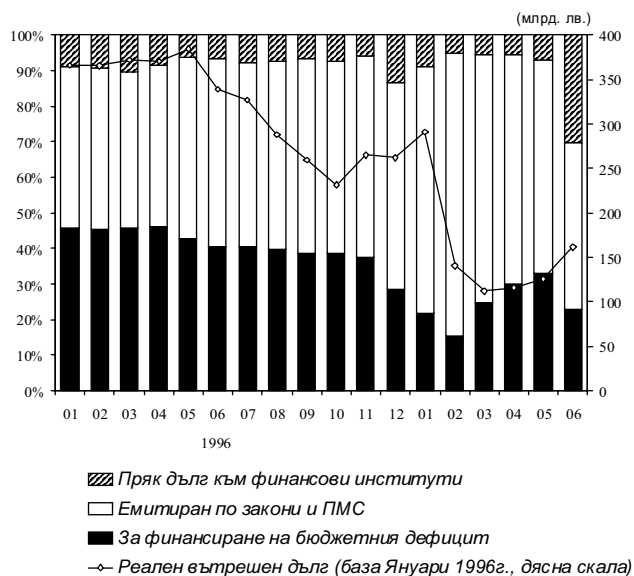
Оборот на ДЦК през първите шест месеца на съответната година

ДЦК, емитирани за финансиране на дефицита (млрд. лв.)	1996 Н1	1996 Н2	1997 Н1
Емитирани	110.6	293.5	3652.8
Падежирани	68.1	189.7	3088.9
Нето емисии	42.5	103.8	563.9
ДЦК в началото на периода	154.8	197.3	301.1
ДЦК в края на периода	197.2	301.1	865.0
Емитирани / ДЦК в началото на периода	71.5%	148.8%	1213.2%
Падежирани / ДЦК в началото на периода	44.0%	96.2%	1025.9%
Нето емисии / ДЦК в началото на периода	27.5%	52.6%	187.3%
ДЦК в края на периода / ДЦК в началото на периода	127.5%	152.6%	287.3%
Краткосрочни ДЦК в края на периода	59.7%	74.6%	88.5%
Дългосрочни ДЦК в края на периода	40.3%	25.4%	11.5%

Хиперинфлацията през февруари 1997 г. промени реалния размер и структурата на вътрешния гържавен дълг.

Въпреки високите номинални лихви, значителна част от дълга бе „изчистена“. Без сериозна промяна остана валутната компонента на дълга, чийто дял нарасна значително, отразявайки движението на валутния курс. Въпреки значителният ѝ номинален размер обаче, тя се състои предимно от емитирани по Закона за уреждане на необслужваните кредити (чл. 5) доларови облигации, по които се плаща усреднен 6-месечен LIBOR. Върху налич-

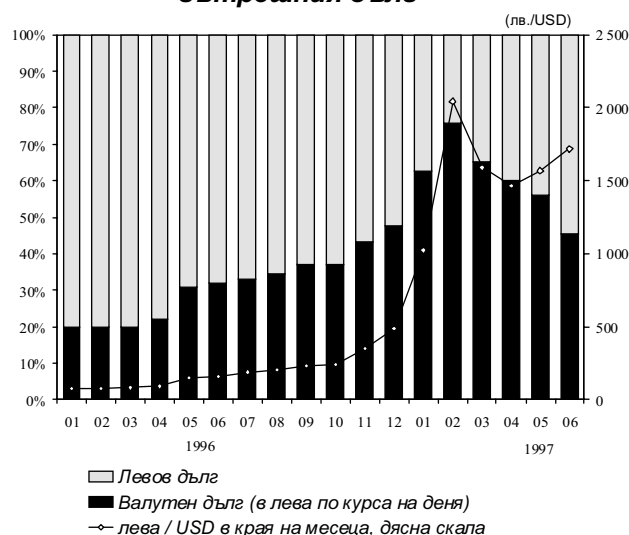
Вътрешен държавен дълг по компоненти

Източник: МФ, БНБ

ните към края на юни 1997 г. 892 млн. ЗУНК-ове ще трябва да се плати лихва от 27 млн. г. през юли. В същото време този вид ценни книжа са изгодни за използване в приватизационни сделки и вероятно една значителна част от тях ще бъдат погасени по този начин.

Валутна и левова компонента на вътрешния дълг

Източник: МФ, БНБ

4.5. Банковата система

След като от банковата система бяха изолирани почти всички банки с нетна отрицателна стойност, в които беше съсредоточена голяма част от просрочените кредити, системата като цяло започна да проявява признаци на стабилизация. Сегментирането на банковата система от 1995 г. до средата на настоящата година претърпя съществени промени. Разделението според големината и вида на собствеността беше допълнено от постоянно нарастваща група на недействащи банки, чийто дял в активите на търговските банки към декември 1996 г. представляваше 27%. В резултат на прихващането на задължения и вземания на недействащите банки дялът им в сумата на активите през 1997 г. постепенно намаля до 11%.

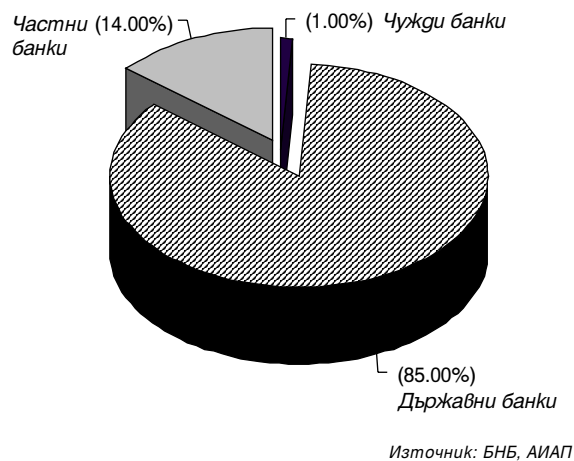
Дялът на големите държавни банки, които бяха формирани в резултат на мащабни консолидационни програми, остава най-голям, като в края на първото шестмесечие в тях са съсредоточени 73% от активите, 80% от привлечените средства от нефинансовите институции и 90% от вложенията на търговските банки в държавни ценни книжа. С реализацията на програмата за приватизация, първият етап на която беше финализирането на продажбата на две трети от ОББ на чуждестранни инвеститори, техни-

ят дял ще намалява. Капиталовата адекватност за всяка една от тези банки е положителна, макар че някои от тях са под нормативно определената в Наредба No 8 на БНБ 8% капиталова адекватност.

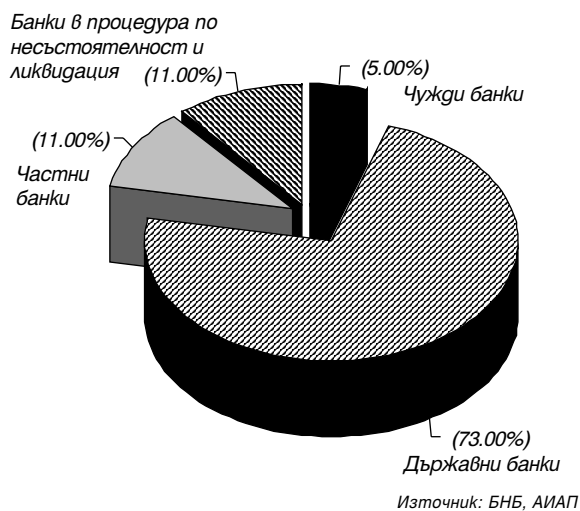
Делът на частните банки в сумарните активи към края на юни 1997 г. е 11%, като пониската му стойност в сравнение с 1995 г. е резултат на поставянето на някои банки от тази група под особен надзор. Частните банки са привлекли 12% от вложенията на нефинансовите институции и държат 5.5% от държавните ценни книжа в търговските банки. Чуждестранните банки и клонове устойчиво увеличават пазарния си дял. През 1995 г. те са представлявали едва 1% от активите на търговските банки, докато през юни тази година делът им е вече 5% с перспективи за още по-високи темпове на нарастване.

През 1996 г. печалбата на търговските банки възлезе на 140 млрд.лв., но след приспадане на нетния приход от курсови разлики оперативният резултат става отрицателна величина. Загубата на банките през първото шестмесечие на 1997 г. щеше да бъде по-голяма, ако нетният приход от курсови разлики не беше положителен.

Разпределение на активите по групи банки
(към 12.95)

Разпределение на активите по групи банки
(към 06.97)

Скокообразната обезценка на лева в началото на годината увеличи многократно левовата равностойност на активите, деноминирани в чуждестранна валута. Към края на 1996 г. съществуваха ясно изразена диспропорция между структурата на активите и пасивите.

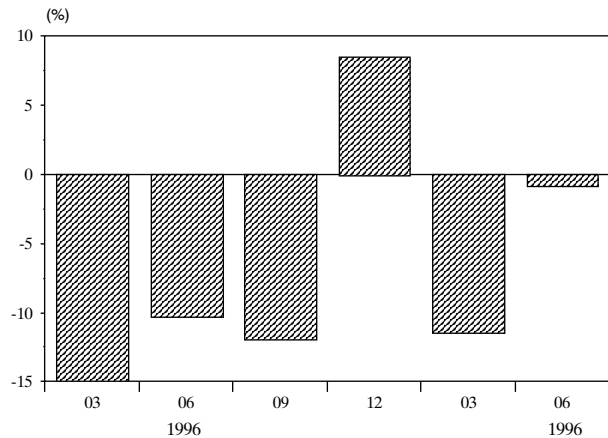
В конвертируема валута бяха деноминирани 61% от пасивите и 75% от активите на търговските банки. Откритите валутни позиции създадоха бързи печалби от курсови разлики, които бяха най-големи за банките с валутни ЗУНК-ове в портфейлите.

Високите ставки на основния лихвен процент разтвориха ножицата между лихвите по депозити и по кредити. Лихвеният спред беше много голям както в номинално изражение, така и като съотношение към основния лихвен процент.

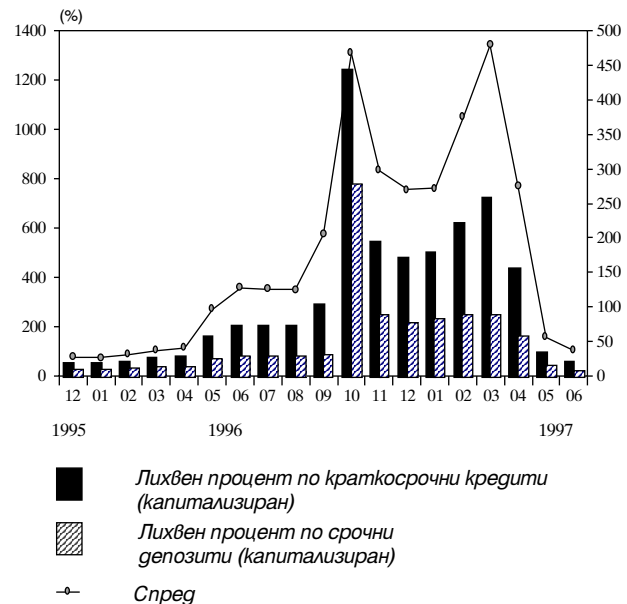
Хиперинфлационната вълна от януари-февруари 1997 г. обезцени деноминираните в левове пасиви на търговските банки и облекчи тяхното обслужване.

Разпределението на кредитите по групи според степента на събираемост показва по-бързо влошаване на кредитните портфейли на частните банки в сравнение с държавните. В края на първото шестмесечие едва 11% от креди-

Печалби/Загуби на търговските банки като процент от БВП

Динамика на лихвения спред (годишен лихвен процент)

Източник: БНБ

тите от частните банки са редовни, като същевременно класифицираните в категория „А“ съществено увеличават своя дял.⁹

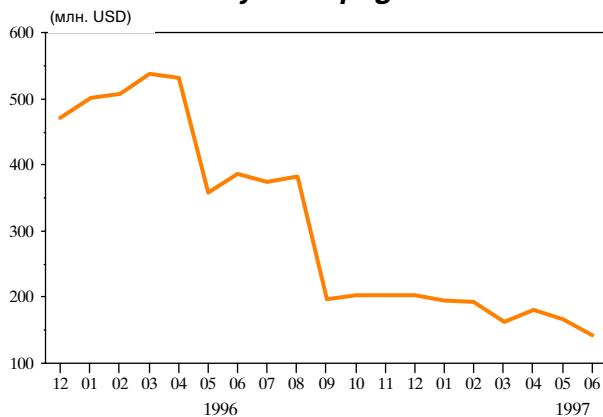
Чуждите банки не са променили кредитната си политика, въпреки признаците на финансова стабилизация в страната. Те продължават да привличат ресурс от местни икономически агенти и да насочват по-голямата част от активните си операции в чужбина.

Отпуснатите валутни кредити за капитални вложения и оборотни средства в края на юни са в размер едва на 38 млн. г., а левовите – 1 млрд.лв., докато депозитите им в чужбина към същия период възлизат на 85 млн. г. Влоговете на населението в тази група банки не са нараснали през първото шестмесечие. За сметка на това средствата по валутни сметки на предприятия отбелязват ръст от 30 млн. г. и достигат 92 млн. г. Подобна е и динамиката на остатъците по левови сметки на предприятията.

Кредитната политика на чуждите банки ще зависи от успеха на структурната реформа, която би могла да стимулира пренасочване на активните им операции към реалния сектор в страната. Едновременният ефект на такова преориентиране ще бъде увеличаване на достъпа на предприятията до нови кредити, повишаване на конкуренцията между банките и по-ниски надбавки в лихвените проценти.

□

Динамика на просрочени Валутни кредити

* Считано от месеца, в който една или повече банки са поставени под особен надзор, просрочените кредити в тях се изключват от серията

⁹ Тъй като според Наредба No 9 за класификация на кредитите и образуване на законови провизии в група „А“ се класифицират всички вземания във валута, ако не са отнесени в категория с по-голяма съзнателност, би могло да се предположи, че е настъпило превалутиране на стари левови кредити във валутни. Динамиката на левовите и валутните кредити за първото полугодие обаче показва обратна тенденция. Вземанията във валута спрямо декември 1996 г. са намалели с 42 млн. долара, а тези в левове са нараснали за същия период. Това поставя под съмнение верността на отчетените данни и отразява надценяване на събираемостта на кредитите.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Натрупване на инфлационен потенциал през 1996 г.	2
1.1. Бягството от банковата система	2
1.2. Бюджетен дефицит и финансирането му.....	3
1.3. Цени и ликвидност на фирмите.....	6
2. Паниката на валутния пазар от януари-февруари 1997 г.	8
3. Промени в икономическата политика след февруари 1997 г.	10
3.1. Парична политика и валутен курс.....	11
3.2. Политика на доходите и социална политика	14
3.3. Политиката на цените и външотърговския режим.....	21
4. Икономиката след инфлационния хипершок от февруари 1997 г.	23
4.1. Слив в икономическата активност	23
4.2. Състояние на селското стопанство	26
4.3. Развитие на платежния баланс	31
4.4. Бюджетът и държавният дълг	36
4.5. Банковата система.....	40
